

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора медичних наук, професора Хоменко Ірини Михайлівни
на дисертаційну роботу Гущука Ігоря Віталійовича на тему «Наукове
обґрунтування концептуальних засад розвитку системи охорони
громадського здоров'я України (гігієнічні аспекти)», яка подана на здобуття
наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна
та професійна патологія**

АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, яке подане на рецензування визначається метою роботи. Загалом, сьогодні ВООЗ надає надзвичайно важливе значення профілактиці захворювань. Стратегічним документом, яким визначено розвиток профілактичного напрямку в Європейському регіоні, є «Глобальний план дій з профілактики неінфекційних захворювань і боротьби з ними на 2013-2020 роки», який було прийнято на 66-ій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я. Це скорочення нерівності щодо здоров'я, зміцнення громадського здоров'я і забезпечення наявності стійких систем охорони здоров'я, орієнтованих на потреби людей. Ці системи мають характеризуватися як належною якістю медичного обслуговування, так і дотриманням принципів профілактичного спрямування.

Для досягнення зазначених цілей необхідно чітко визначити пріоритети публічної політики у цій сфері та законодавчо унормувати розбудову системи охорони громадського здоров'я України. Разом з тим, реальна публічна політика у сфері охорони здоров'я та її реалізація відстають від наукового бачення, а управлінські рішення у цьому напрямку не мають чітко визначеного системного підходу щодо досягнення стратегічних цілей.

Система охорони здоров'я в Україні фактично ігнорує потреби здорового населення, приділяючи основну увагу наданню медичної допомоги хворим, і тому неспроможна суттєво впливати на стан громадського здоров'я, яке оцінюється рядом науковців та практиків як критичний. А від ефективності функціонування

системи охорони здоров'я залежить якість трудових ресурсів будь-якої країни, її економічний, науковий, культурний, оборонний потенціал.

Саме тому, дисертаційне дослідження Гущука Ігоря Віталійовича «Наукове обґрунтування концептуальних засад розвитку системи охорони громадського здоров'я України (гігієнічні аспекти)», в процесі якого науково обґрунтовано концептуальні підходи з розбудови національної системи охорони громадського здоров'я через запровадження на загальнодержавному рівні принципу «Охорона здоров'я в усіх політиках держави» та можливі шляхи його впровадження безсумнівно є надзвичайно актуальним, сучасним та своєчасним.

ЗВ'ЯЗОК РОБОТИ З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ. Дисертаційна робота Гущука І. В. є фрагментом планових науково-дослідних робіт: «Інформаційна технологія конструювання інтегральних оцінок в екологічних і гігієнічних дослідженнях (державний реєстраційний номер 0112U001044), термін виконання 2012–2014 рр.; «Наукове обґрунтування принципів динамічного спостереження за формуванням здоров'я дитячого населення з використанням інформаційних технологій» (державний реєстраційний номер 0115U000653), термін виконання 2015–2017 рр.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мета дисертаційної роботи спрямована на розроблення наукових засад удосконалення шляхів розбудови національної системи охорони громадського здоров'я на основі гігієнічних принципів пріоритетності профілактичного напрямку для зниження захворюваності і смертності населення та збільшення тривалості життя. Дисертантом визначено шість завдань, які дають можливість досягнення мети та спрямовані на розробку концептуальної схеми розвитку системи охорони громадського здоров'я України на основі провідної ролі профілактичного напрямку.

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ відповідають завданням дисертаційної роботи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ адекватно підібрані для вирішення завдань дослідження, включають широкий перелік бібліографічних, епідеміологічних, медико-статистичних методів, а також концептуального моделювання для

наукового обґрунтування моделі державного моніторингу за детермінантами здоров'я, її реалізації та моделювання концептуальних основ розвитку системи охорони громадського здоров'я в Україні.

НАУКОВА НОВИЗНА дисертаційного дослідження полягає не тільки у науковому обґрунтуванні концептуальних підходів щодо розбудови національної системи охорони громадського здоров'я через запровадження на загальнодержавному рівні принципу «Охорона здоров'я в усіх політиках держави» та можливих шляхах його впровадження, а й у розробці пропозицій та методичних підходів з обґрунтування необхідності розробки паспортів окремих населених пунктів як інструменту сталого (збалансованого) розвитку територій, оздоровлення умов життєдіяльності населення та збереження його здоров'я; обґрунтуванні та розробці функціонально-організаційних моделей системи охорони громадського здоров'я на національному, регіональному та місцевому рівнях.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ роботи визначено доповненням теорії профілактичної медицини в частині організації й забезпечення діяльності системи охорони громадського здоров'я в країні на національному та регіональному рівнях, зокрема щодо еколого-гігієнічної паспортизації населених пунктів і комплексу інтегрованих показників здоров'я населення. Представлене нове визначення (дефініції) «системи охорони громадського здоров'я» та загальнонаціонального принципу «Охорона здоров'я в усіх політиках держави».

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ отриманих результатів в розробці пропозиції до проектів нормативно-правових актів у сфері громадського здоров'я, а також в розробці та передачі до МОЗ України для впровадження у практику проекту паспорту населеного пункту.

Напрацьовані матеріали досліджень використані під час підготовки методичних рекомендацій з розрахунку індексу рівня ризику, що виникає при забезпеченні населення питною водою та «Вивчення впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення з використанням облікових та звітних документів лікувально-профілактичних установ» у 2011 році, а також інформаційних листів – «Критерії та методи математичної статистики в задачі

розрахунку інтегрального показника здоров'я населення» та «Оцінка динаміки здоров'я населення на основі комплексного аналізу показників захворюваності, поширеності та смертності» у 2017 році.

Основні результати досліджень впроваджені в роботу Рівненського, Волинського, Луцького, Херсонського та Полтавського обласних лабораторних центрів МОЗ України, в навчальний процес Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, Національного університету «Острозька академія», Житомирського медичного інституту, медичного інституту Сумського державного університету, кафедри охорони здоров'я Навчально-наукового інституту Охорони здоров'я Національного університету водного господарства та природокористування.

ОСОБИСТІЙ ВНЕСОК ЗДОБУВАЧА включає: визначення мети та наукового напрямку дисертаційної роботи, розроблення програми, методології й інструментарію дослідження, визначення його обсягів, здійснення збору первинних матеріалів, проведення аналізу джерел вітчизняної і зарубіжної наукової літератури за досліджуваною проблемою. Здобувачем обґрунтовано та підготовлено визначення загальнонаціонального принципу «Охорона здоров'я в усіх політиках держави»; обґрунтовано перспективи та основні напрями вдосконалення профілактики неінфекційних захворювань; розроблено та запропоновано шляхи розвитку вітчизняної системи охорони громадського здоров'я; особисто обґрунтовано висновки і практичні рекомендації. Разом із науковим консультантом визначено основні напрями проведення наукового дослідження, проведено узагальнення отриманих даних, обґрунтовано провідні положення дисертаційної роботи, які винесено на офіційний захист.

АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ здійснено на 23 науково-практичних конференціях, форумах та з'їздах як національного так і міжнародного рівня.

ПУБЛІКАЦІЇ. За матеріалами наукової роботи опубліковано 47 наукових праць, зокрема: 33 статті, з них 6 – у наукових фахових виданнях України, 14 – у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, та в міжнародних фахових виданнях; 4 монографічні

видання; 9 статей в інших виданнях; 14 тез конференцій. Видано 2 методичні рекомендації та 2 інформаційні листи.

СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ДИСЕРТАЦІЇ. Дисертаційна робота Гущука Ігоря Віталійовича написана за традиційною схемою, викладена логічно та грамотно, має анотацію українською й англійською мовами і складається із вступу, семи розділів власних досліджень, їхнього аналізу й узагальнення, висновків, списку використаних джерел, що містить 406 літературних джерела (291 – кирилицею, 115 – латиницею). Роботу викладено на 484 сторінках друкованого тексту (обсяг основного її тексту становить 377 сторінок), містить 44 рисунка, 130 таблиць, 32 формули та 5 додатків.

Слід відмітити, що літературні джерела, на які автор посилається в роботі, охоплюють усі розглянуті питання й згадуються у відповідних структурних підрозділах дисертації. Всі розділи дисертації написані на достатньо високому науковому й методичному рівні за стилем викладення, наведеними табличними та графічними зображеннями цифрового матеріалу.

Висновки дисертації науково обґрунтовані, цілком логічно витікають із суті проведених досліджень, заперечень не викликають.

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність теми, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, викладено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію наукових розробок, публікації результатів дослідження, обсяг і структуру дисертації.

У першому розділі **«Стан навколишнього середовища та здоров'я населення як базові складові системи охорони громадського здоров'я (огляд літератури)»** проаналізовано та узагальнено вітчизняні та зарубіжні дослідження щодо антропогенних факторів навколишнього природного середовища та їх негативного впливу на стан здоров'я населення; узагальнено дані щодо основних міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актів у сфері охорони довкілля та здоров'я.

Результати аналізу наукових розробок і законодавчо-нормативних документів

із визначеної проблеми дозволи встановити, що умовах нових глобальних та європейських тенденцій, складного впливу на здоров'я, нерівності в охороні здоров'я, нерівномірних темпів прогресу в досягненні цілей охорони здоров'я існує реальна потреба в новому підході до стратегічного керівництва в інтересах здоров'я в XXI ст. Розвиток вітчизняної системи охорони здоров'я має бути спрямований на: збільшення числа років здорового життя; підвищення якості життя людей з хронічними хворобами, скорочення несправедливості відносно здоров'я; удосконалення стратегічного керівництва в інтересах охорони здоров'я; постановка загальних стратегічних цілей; активізація процесу обміну знаннями, інноваціями, та ін.

Науковий аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень допоміг автору сформулювати мету та основні завдання роботи. Викладений огляд літератури засвідчує розуміння здобувачем шляхів вирішення проблеми.

У другому розділі **«Методи та обсяг досліджень»** викладене обґрунтування обраних методів, дано вичерпну характеристику матеріалів дослідження. Використані методики - відомі, інформативні та репрезентативні. Вони дозволяють провести комплексний аналіз отриманих в ході досліджень даних. Цей факт дає підстави вважати одержані дані об'єктивними. В ході дослідження здобувач послуговувався статистичними звітами про стан здоров'я населення Рівненської області та звітними формами про фактори навколишнього середовища, які впливають на стан здоров'я. Проведено змістовну статистичну обробку даних, отримано достовірні результати.

У третьому розділі **«Вивчення факторів навколишнього середовища Рівненської області, що впливають на стан здоров'я населення»** здобувач дає гігієнічну оцінку стану забруднення атмосферного повітря, питної води, ґрунту та визначає канцерогенні і не канцерогенні ризики для здоров'я людини за дії забруднення атмосферного повітря. За результатами натурних досліджень та з використанням методичних підходів з визначення ризиків було отримано нові дані й показники впливу хімічних речовин на населення.

У четвертому розділі **«Вивчення стану здоров'я населення»** присвячений вивченню демографічних процесів, стану здоров'я населення та аналізу динаміки

захворюваності. Здобувачем виявлено зменшення природного приросту населення та рівня народжуваності поряд зі зростанням загальної смертності та смертності дітей віком до одного року, а також збільшення показників поширеності та захворюваності. Найбільш інтенсивні зміни у характері захворюваності населення спостерігалися у містах і районах з відносно високим рівнем антропогенного забруднення, у першу чергу повітряного середовища.

У п'ятому розділі **«Інтегральна еколого-гігієнічна оцінка здоров'я формуючих факторів»** наведено результати інтегральної еколого-гігієнічної оцінки здоров'я формуючих факторів, запропоновано конструювання інформаційної технології інтегральних оцінок в екологічних і гігієнічних дослідженнях, а також обґрунтовано принципи динамічного спостереження за формуванням здоров'я населення з використанням інформаційних технологій. Значення розрахованих інтегральних показників дозволили визначити райони з найкращим та найгіршим станом досліджуваних систем (атмосферне повітря, питна вода, стан здоров'я дитячого та дорослого населення). Встановлено, що більшість етіологічно обумовлених показників поширеності та захворюваності населення від забруднення води та повітря можуть бути описані лінійними регресійними моделями. Доведено, що достовірне збільшення захворюваності на досліджені нозології в порівнянні з "фоновими" рівнями настає при перевищенні нормативних значень забруднення води і повітря в кілька разів або при виявленні невідповідності нормативам в діапазоні 10 % проб.

У шостому розділі **«Розробка гігієнічних основ паспортизації та екологічного стану населених пунктів як базової складової системи державного моніторингу за детермінантами здоров'я»** увага зосереджена на питаннях державної системи моніторингу детермінант здоров'я. Здобувачем зазначається, що більшість проблемних питань у цьому ракурсі можна розв'язати за допомогою впровадження державного соціально-гігієнічного моніторингу. Сформульовано основні завдання моніторингу та науково обґрунтовано методологічні підходи до етапів його створення, окреслено необхідність розробки нової редакції **«Положення щодо порядку проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу в Україні»**. При цьому впровадження

загальнонаціонального принципу «охорона здоров'я в усіх політиках держави», створення загальнодержавного інформаційного фонду та регіональних баз даних про стан здоров'я населення, збереження людського капіталу та поетапної паспортизації населених пунктів представлено в контексті процесів децентралізації, які передбачаються в ході проведення адміністративної реформи в Україні. Здобувач стверджує, що запропонований підхід дасть змогу підняти систему охорони громадського здоров'я на принципово новий щабель функціонування, науково обґрунтовувати управлінські рішення та перейти від пасивного спостереження за станом здоров'я населення до активного керування процесами його формування.

У сьомому розділі **«Гігієнічні підходи до питання розбудови системи охорони громадського здоров'я в Україні (теоретичні аспекти)»**, який присвячено оцінці позитивних та негативних сторін базових систем охорони здоров'я, запропоновано загальнонаціональний принцип розбудови системи охорони громадського здоров'я «Охорона здоров'я в усіх політиках держави». Обумовлено її правове, кадрове та матеріально-технічне забезпечення та шляхи розбудови., а також викладено розуміння взаємопов'язаних понять: система охорони здоров'я, система медичного обслуговування та система охорони громадського здоров'я. Проведений здобувачем аналіз шляхів реформування системи охорони здоров'я свідчить, що в світі не існує її ідеальної моделі, всі вони мають як переваги так і недоліки. При цьому, можливі варіанти переходу до однієї з відомих моделей або неприйнятні для України, або ж не можуть бути реалізовані економічно. Для реформування галузі запропоноване рішення, що враховує варіант поєднання кращих власних вітчизняних і світових практик та реалій наявної соціально-економічної ситуації в Україні з обов'язковим вирішенням завдань приведення системи охорони здоров'я у відповідність до нових економічних та політичних умов, врахування світових тенденцій розвитку сфери охорони здоров'я та провідних політик в цій галузі.

Розділ, який присвячено аналізу та узагальненню отриманих результатів, відображає результати, наведені у дисертації. Проведений у роботі загальний системний аналіз даних натурного експерименту та матеріалів аналітичної

епідеміології, показав необхідність подальшого запровадження і збереження державного соціально-гігієнічного моніторингу та узагальнення його результатів у вигляді територіальних еколого-гігієнічних паспортів. Дані останніх, аналітичний огляд та визначення ймовірних ризиків складає основу прогнозу стану та якісних змін здоров'я населення та формування клінічної патології, з одного боку, та визначення слабких місць, запобігання яким стане запорукою зміцнення здоров'я, з другого. Окремо необхідно відзначити, що в дисертаційній роботі наведені положення, які розв'язують важливу наукову проблему щодо розроблення і обґрунтування концептуальних засад розвитку системи охорони громадського здоров'я України та обґрунтування можливих шляхів її подальшого розвитку: відновлення діяльності Держсанепідслужби; створення Служби громадського здоров'я у складі МОЗ; створення Служби державного нагляду з охорони громадського здоров'я (зі спеціальним статусом) з підпорядкуванням КМУ (РНБО). Запропоновано схему розвитку центрів з контролю за станом громадського здоров'я та схему функціонально-управлінської моделі державного нагляду у сфері громадського здоров'я.

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням, підтверджені достатнім обсягом фактичного матеріалу, обробленого статистично. Використані методи дослідження є адекватними щодо поставлених завдань. Об'єм проведених досліджень та отриманих наукових результатів цілком достатній для реалізації поставлених завдань і обґрунтування основних наукових положень та висновків. Все це дозволило дисертанту адекватно обґрунтувати наукові положення, практичні рекомендації та висновки, сформульовані в дисертаційній роботі.

Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про достатню повноту викладу основних наукових положень дисертаційного дослідження у наукових публікаціях та їх достатню апробацію. Оцінюючи **повноту викладу основних результатів дисертації в наукових і фахових виданнях**, потрібно відзначити, що поставлені в дисертації задачі вирішені у повному обсязі, наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані, закономірно впливають із змісту дисертації та повністю відображені у 47 наукових працях, серед яких достатня кількість публікацій представлена у наукових фахових виданнях, що входять до переліку,

затвердженого МОН України та міжнародних наукометричних баз або надруковані у закордонних виданнях.

Загалом потрібно підкреслити, що дисертаційна робота Гущука І. В. є **оригінальною науковою працею, яка виконана на достатньому теоретичному і прикладному рівні**, має чітку структуру, є комплексним та цілком завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та різнобічність вирішеної проблеми свідчать про високу наукову компетентність її автора. На користь надійності представлених у роботі результатів дослідження свідчить застосування методів статистичного аналізу, які на основі аналізу великої кількості інформації дозволяють всебічно дослідити і проаналізувати завдання, поставлені дисертантом при плануванні наукового дослідження на вихідному етапі виконання роботи. Вищевикладене свідчить про високу достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, що викладено у дисертаційній роботі.

Зауважень до дисертаційної роботи немає.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, хотілося б у порядку уточнення та конкретизації окремих положень одержати відповіді на наступні запитання:

1. Чому у назві роботи та скрізь по її тексту Ви використовуєте термін "Охорона громадського здоров'я"? В той час як в усіх європейських документах, документах ВООЗ та в головному урядовому документі "Концепція розвитку системи громадського здоров'я в Україні" використовується термін "Громадське здоров'я" (Public Health)? Англ. мовою "Public Health", а не Public Health security / protection. Ви берете переклад з російської мови, де перекладається як "общественное здравоохранение", в той час як необхідно користуватися мовою оригіналу.

2. В своїй роботі Ви стверджуєте, що для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 – Охорона здоров'я, спеціальності 229 «Громадське здоров'я» стандарт вищої освіти досі не затверджений. Але він затверджений МОН України (наказ від 04.08. 2020 р. № 1000).

3. З розділу 7.4 не зрозуміло, хто саме буде в запропонованій Вами системі охорони громадського здоров'я виконуватиме головну функцію: забезпечення безпеки навколишнього середовища, харчових продуктів, т. ін. (ООФГЗ 3)?

4. В дисертаційній роботі Ви наголошуєте на необхідності зміни до національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій» за напрямом «Громадське здоров'я». В той же час у Класифікатор професій із змінами, затвердженими наказом Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 18 серпня 2020 року № 1574 введено нові професії: фахівець з громадського здоров'я та фахівець з довіклля та здоров'я.

Висновок. Дисертаційна робота Гуцука Ігоря Віталійовича «Наукове обґрунтування концептуальних засад розвитку системи охорони громадського здоров'я України (гігієнічні аспекти)» на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, є завершеною та самостійною науковою роботою, яка виконана на високому науково-методичному рівні. Всі її складові: актуальність, новизна, теоретичне та прикладне значення, достовірність отриманих результатів, висновків та рекомендацій відповідають вимогам п. 10 «Порядку присудження наукових ступенів» постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю «14.02.01 – гігієна та професійна патологія».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Завідувач кафедри громадського здоров'я

Національної медичної академії післядипломної освіти

імені П. Л. Шупика МОЗ України
доктор медичних наук, професор

I. М. Хоменко

Igor Gutsuk
Igor Gutsuk
ЗАСВІДЧУЮ
16.09.2020